

TÓTH ANNA JUDIT

Nagy Árpád Miklós (szerk.): *Az Olympos mellett*. Gondolat, Bp., 2013.

E mű a Magyarországon az antik mágia kutatásának eddigi legnagyobb volumenű eredménye. Bár nem egy magyar régész, ókortörténész és klasszika-filológus folytat kutatásokat a témában, ilyen terjedelmű mű magyarul még nem született. A kötetet szerkesztő Nagy Árpád Miklós bevezetőjének célja nem annyira a kutatástörténet rövid bemutatása, mint inkább az elkészült kötetet eszmeiségében ahhoz a modern kutatási irányvonalhoz kapcsolni, melynek Fritz Graf volt az egyik elindítója, s amely a mágiát nem a vallás és mágia vagy mágia és tudomány antitézisében fogalmazta meg. A tudományágnak ez a paradigmaváltása a magyar nyelven elérhető szakirodalomban szinte láthatatlan maradt, minthogy az antik mágiát tárgyaló monográfia fehér holló ritkaságú: Frazer *Aranyágának* szemelvényes fordítása 1965-ban jelent meg magyarul, amikor a mű tudománytörténeti klasszikussá vált, értsd: téziseinek túlhaladottságáról a tudományos konszenzus már kialakulóban volt. E. R. Dodds mérföldkőnek számító műve, az 1951-es *The Greeks and the Irrational*, mely az apollóni ragyogás és a tiszta fölvilágosultság hamis aranyfüstjét különösen látványosan szellőztette ki a görög kultúra egeről, 2002-ben jelent meg magyarul, és már most beszerezhetetlen (E. R. Dodds: *A görögség és az irracionális*. Gond-Palatinus, Bp., 2002). Ez a mű, bár nem kimondottan az antik mágia a központi témája, forradalmi újszerűséggel és szuggesztivitással bizonyította, hogy a görög civilizációnak létezett egy sötétebb, mágikusabb oldala is. Ez a másik oldal azonban még Doddsnál is súlyos ítélet alá esik: tudomány és a valós megismerés áll szemben az irracionálissal, mágiával, az empirikus megismerésre való törekvés feladásával. A harmadik magyar nyelven elérhető és az első, a szó szoros értelmében vett antik mágiatörténettel foglalkozó munka Fritz Graftól *A mágia a görög-római világban* (Gondolat, Bp., 2009), mely először francia nyelven jelent meg 1994-ben, és a következő évtizedekre hatalmas lendületet adott az antik mágia új szemléletű kutatásának. Ilyen előzmények után kerül a magyar könyvtárak polcaira az *Az Olympos mellett* két vaskos kötete, mely magyar szerzők tollából az első nagyobb volumenű hozzájárulás a témához.

A szerkesztő az előszóban Graf nyomain indul el: a mágia, az antik mágia hagyományos definíciói csődöt mondtak, a kulturális-antropológia eredményei pedig csak részben alkalmazhatók az antik anyagra, a leginkább célravezető megoldás tehát azt tekinteni mágiának, amit az adott kultúra hordozói annak neveztek. A kétkötetes mű a lehető legtágabban adja meg a mágia definícióját, nemcsak fogalmilag,

hanem térben is, élve az interdiszciplinaritás lehetőségével, melyet a tanulmánykötet műfaja megenged: a görög és római mellett a mediterrán térség egészéről közöl tanulmányokat. Ez a kötet egyik legnagyobb erénye; a téma kutatói mindig hangsúlyozzák, hogy a klasszikus antik mágia keleti kapcsolatai igen erősek, azonban egyetlen szerző aligha tudja kompetensen bemutatni e kapcsolódási pontokat.

A mű szerkesztési elve a regionalitás és a kronológia: az első kötet tartalmazza az egyiptomi, mezopotámia, anatóliai és itáliai mágiával foglalkozó tanulmányokat, az utóbbi részen belül oszk és etruszk tárgyú írásokkal is, a második kötet az ókori Hellas és a Római Birodalom mágikus gyakorlatát tárgyalja, kitekintő tanulmányokkal a későbbi (nyugat-)európai fejlődés irányába. A hangsúly a görög és a római forrásokon van, az itáliai fejezet meglepően szűkös lett, az itt közölt forrásszövegek kb. fele már császárkori.

Ezek a szerkesztési elvek szinte beláthatatlanul kiterjesztik a potenciálisan tárgyalható, tárgyalandó témaköröket, így az az olvasó, aki az antik mágia átfogó és lexikonszerűen kereshető kézikönyvét véli kézbe venni, bizonyosan csalódní fog. Ehelyett egy olyan könyvet kapunk, mely új tudományos műfaj megteremtésére vállalkozik; legalábbis én, bevallom, hasonlóval még nem találkoztam. Tanulmányok, valamint forrásszövegek kommentáros fordításai váltják egymást, valamenynyí írás céltudatosan forrásközpontú, egyes forrásszövegeket mennyiségben és minőségben is tanulmányértékű magyarázat kísér, a tanulmányok is szövegesen idézik forrásait. A kötet így elkerüli a chrestomathiák legfőbb buktatóit, ti. hogy egyfelől az olvasó (mármint az egyetemista olvasó) csak korlátozottan képes értelmezni forrásait, így a chrestomathia csupán egyetemi előadás vagy szeminárium segédanyagaként használható, önálló feldolgozásra kevésbé; másfelől a forrásokat kísérő magyarázó-bevezető fejezetek tankönyvszerűek lesznek, önálló tudományos érték nélkül, és nem ösztönöznek továbbgondolásra, további kutatásra.

A szerkesztési elveknek megfelelően nem találunk olyan fejezeteket, melyek összefoglalóan, kronologikus jelleggel tárgyalnák egy régió mágikus praxisát, azonban minden egységen belül vannak olyan tanulmányok, melyek konkrét szövegek kapcsán teoretikusan is vizsgálják egy adott korszak vagy kultúra mágia-fogalmát. A teljesség igénye nélkül: Schreiber G.: *Vallás és mágia az ókori Egyiptomban...*; Niederreiter Z. – Bácskay A.: *Bölcs tudósok, a nagy istenek titkának őrzői*; Simon Zs.: *Mágia az ókori Anatóliában*; Hajdu P.: *A mágia tilalma Rómában*; Betegh G.: *A magos, a balandók és az istenek*; Tóth A. J.: *Az újplatonikus theurgia*; Kendeffy G.: *Szent Ágoston a mágiáról*; Láng B.: *A mágia fogalmának posztantik története, ill. Az antik mágia továbbélése a középkorban*. További tanulmányok az antik mágia specifikus forrástípusaihoz adnak bevezetés: Németh Gy.: *Átoktáblák kontextusai I-II.*; Nagy Á. M.: *A varázsgemmák* stb.

A kötet témáinak kiválasztása tükrözi az előszóban vázolt teoretikus alapelvet, miszerint vallás és mágia közé nem húzható éles határvonal, a mágia a vallás egy aspektusa. A kötet nem ad általános érvényű mágia-definíciót, és a közölt források tanúsítják, hogy talán nem is lehetséges a mágiát kultúrák feletti módon megha-

tározni. Mi akkor a mágia? Elsősorban amit annak neveztek, másodsorban: ami a jelenkor felől nézve annak tűnik. Alapvetően Graf is így járt el, amikor leszögezi, hogy a *mageia* ókori meghatározása normatív volt, amin azonban a modern kutatónak szükségszerűen túl kell lépnie. Az egyes rítusok mágiaként történő besorolása viszont nem könnyű feladat. Amikor a kyrénéi gyarmatosok viaszbábukat gyúrnak, és esküjük megerősítéseként elégetik (*A kyrénéi eskü*, ford. és kommentár: Németh Gy.), a modern olvasó ezt óhatatlanul mágikus rítusként értelmezi, azonban maguk az érintettek bizonyosan nem használták volna rá a *mageia* szót vagy valamely rokon értelmű kifejezést.

A mágia fogalmának e tág módon való értelmezése hozzájárul ahhoz, hogy a kötet a lehető legszínesebb és leginformatívabb képet nyújtsa az antik mágiáról, azonban az anyag terjedelme és rendkívül heterogén volta miatt sokat segítene, ha az olvasó valamilyen tájékoztatást kapna a kötet válogatási, szerkesztési elveiről, enélkül könnyen hiányérzet maradhat benne: nem talál rá a kérdéskörhöz szorosan illeszkedő témákra, ezzel szemben néhány kevésbé releváns problémát önálló tanulmány vizsgál. A szerkesztési elvek mintha az egyes részegységek esetén is eltérnének, például a Hellas-fejezetben mintha tágabb volna a mágia fogalma, mint Italia esetében. A görög tárgyú fejezetekben olyan jelenségek is tárgyalásra kerülnek, melyek a polisz-kultusz részének tekinthetők (pl. a kyrénéi *lex sacra* szövege vagy a jósdákhoz kapcsolódó tanulmányok: Lovász L. – Peszlen D.: *Jóslatkérő ólomlemezek a dódonéi Zeus-szentélyben*; Nagy L.: *A bérakleiai halottidéző szentély*). A dódoné kultuszának csak akkor tudunk mágikus jelleget tulajdonítani, ha a jóslást mint olyat mágiának tekintjük, ez azonban parttalanra tenné vizsgálódásainkat. Vajon a múzsák invocálása az *Ilias* II. könyvében önmagában mágikus jellegűnek tekinthető? Imre F.: *A Múzsák megidézése az Ilias II. könyvében*). Horváth Judit a vallás rituális nyelvének a mágikus szövegek megfogalmazásaival való hasonlóságát mutatja be (*Költészet, ima és mágia Sapphó Aphrodité-himnuszában*), ami meggyőző, ugyanakkor ezen elvek alapján a latin (és az ismert umber) rituális szövegek corpusának egészét mágikus jellegűnek tekinthetjük, ami éppenséggel helytálló lehet, azonban a kötetben itáliai imaszövegekből nem kapunk szemelvényeket. A római *devotio* mindkét formája, mint a hadvezér önfeláldozása vagy az ellenséges város elátkozása, minden további nélkül tekinthető mágikusnak, így az itáliai forrásszövegek köre bővíthető lett volna. A római vallásban a kimondott szó teremtő, a valóságot megváltoztató jellege is mágikus színezettel bír, bár ennek problematikájával Thomas Köves-Zulauf (*Bevezetés a római vallás és monda történetébe*, Telosz Kiadó, Bp. 1995) bőségesen foglalkozott, így ennek részletes tárgyalása e kötetben nélkülözhető.

A válogatás a mágia rituális oldalára koncentrál, ill. a rítust gyakorló személyekre, legyen szó mitikus, irodalmi vagy valós varázslókról. Az antik démonológia kérdéseivel kevés írás foglalkozik (kivétel pl.: Kulin V.: *Hekaté* vagy Agócs P.: *Látni az Erinyszt*). A jóslás mágikus jellegű módszerei közül több szöveg és tanulmány foglalkozik a nekromanciával, ezek alapján végigkövethető, hogyan változik meg a módszer és annak megítélése az ókor folyamán. Az asztrológia, az álomfej-

tés és a katoptromancia különböző variációinak bemutatása hiányzik. A császárkori mágikus jóslás tárgyalása a rendelkezésre álló anyag bősége miatt bármely chresthomathia kereteit szétfeszítené, de a potenciális olvasók bizonyára érdekesnek találtak volna pár szemelvényt pl. Artemidóros *Álmoskönyvéből*. Teljesebb képet adna a történeti folyamatokról, ha a mágia törvényi szabályozásának keresztény-kori forrásai is helyet kaptak volna (pl. *Codex Theodosianus* IX. 16.). A kitekintő fejezetek teljes egészében az antik mágia nyugati, latin nyelvű továbbélésére koncentrálnak, itt fájó hiányosság a bizánci mágia bemutatása. Bizánc esetében a mágia kutatása a közelmúltig még a görög mágiáénál is periférikusabb témának számított, a modern, összefoglaló szakmunkák (pl. R. P. H. Greenfield: *Traditions of Belief in Late Byzantine Demonology*, Amsterdam, 1988; H. Maguire (ed.): *Byzantine Magic*, Washington, 1995) nem régi klasszikus kézikönyveket váltottak fel, és csekély előzményekre kellett építeniük. Az antik mágia utókorának szempontjából a bizánci kor jelentősége kettős: egyrészt a görög démonológia részben túléli a régi vallást, másrészt a középkorban a késő-antik tudós mágia, az ókori eredetű varázskönyvek Bizánctól kiindulva gyakran arab közvetítéssel érik el a latin nyelvű nyugatot. A részletesebben tárgyalt témák egyenletlensége nagyjából nem szerkesztői következetlenségnek tudható be, hanem (amint az előszó megfogalmazza) a magyarországi ókortudományi kutatások pillanatnyi állapotát és lehetőségeit tükrözi.

Mindezen erények és hiányosságok együttesében a kötetek színes, kaleidoszkópszerű módon mutatják be az antik mágia világát; leírva, de nem megítélve a jelenségeket, tudományos mélységgel, de a tankönyvek szárazsága nélkül járva körbe a témát. Bátran előre jelezhető, hogy a könyv az egyetemi oktatásban pótolhatatlanná fog válni, a forrásszövegek, a tanulmányok, valamint a friss és átfogó bibliográfia együttese bizonyosan számos szakdolgozathoz fog inspirációt nyújtani a jövőben. Mivel a szerzők minden forrásszöveget magyar fordításban idéznek, a tanulmányok érthetőek és követhetőek maradnak az érdeklődő laikus számára is, valamint interdiszciplináris kutatásokban is felhasználhatóak. Az *Olympos mellett* két kötetével az antik mágia magyar kutatói méltó módon lépnek ki a szélesebb nagyközönség elé.

Formai kéréseink szerzőinkhez

A szöveget Word formátumban, *rtf*kiterjesztéssel kérjük elektronikus úton megküldeni a következő címre: orpheusnoster@googlegroups.com. Általában maximum 1 szerzői ív (40 000 leütés szóközökkel, jegyzetekkel, bibliográfiával együtt) terjedelmű cikket várunk, de ennél jelentősen rövidebb cikk közlését is szívesen vállaljuk. Recenziók esetében a várt terjedelem körülbelül 5–10 000 leütés.

A szöveget a lehető legkevesebb formázással kérjük. A főszövegben használt alapbetűtípus 12 pontos Times New Roman legyen, a lábjegyzetben 10 pontos Times New Roman. Ha a szöveg különleges fontkészletet is igényel, kérjük csatolni a fontkészletet, valamint a cikket *pdf*formátumban is. A főszöveget sorkizártan, 1,5-es sortávolsággal, a bekezdések elején behúzás nélkül kérjük; a lábjegyzetet sorkizártan, szimpla sortávval.

Hivatkozásokat lábjegyzetben és nem végjegyzetben kérünk. Külön irodalomjegyzék, bibliográfia a tanulmány végén nem feltétlenül szükséges, de szívesen vesszük, különösen, ha egy szerzőtől több művet is idéznek. Ilyen esetben javasoljuk a jegyzetekben a szerző és évszám alapján történő rövid hivatkozást. Ha nincs külön irodalomjegyzék, az első alkalommal való idézést teljes formában kérjük, utána pedig szerző és évszám alapján történő rövid hivatkozással. Kérjük, az *i. m.* hivatkozást csak abban az esetben használják, ha az adott szerzőtől csak egy művet idéznek. Kereszthivatkozások ne legyenek.

A szerző vezetéknevét kiskapitálissal kérjük, folyóiratcikk, könyvfejezet címét idézőjelek között, normál betűvel, folyóirat, könyv címét dőlt betűvel.

Hivatkozások teljes lábjegyzetben:

– könyvek, könyvfejezetek esetében

SZERZŐ: *Cím*, Kötetszám, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldalak.

SZERZŐ: „Fejezetcím”. In Uő: *Könyvcím*, Kötetszám, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldalak.

– gyűjteményes kötetek és bennük megjelent írások esetében

SZERKESZTŐ – SZERKESZTŐ (szerk.): *Cím: Alcím*, Kiadás helye, Kiadó, Évszám.

SZERZŐ: „Cím”. In Szerkesztő – Szerkesztő (szerk.): *Cím: Alcím*, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldalak.

– folyóiratcikkek esetében

SZERZŐ: „Cím”. *Folyóirat címe*, Évfolyam római számmal, Évszám/Sorszám. Hivatkozott oldalak.

– heti- és napilapokban megjelent cikkek esetében
SZERZŐ: „Cím”. *Lap címe*, Évfolyam, Lap száma, Évszám. Hónap. Nap. Oldal-
szám.

Hivatkozások rövid lábjegyzetben:

– egy szerző egy művének használata esetén
SZERZŐ: i. m. Hivatkozott oldalak.

– egy szerző több művének használata esetén
SZERZŐ (Évszám): Hivatkozott oldalak.

– az előző lábjegyzetben hivatkozott irodalom másik szövegrésze esetében
Uo. Hivatkozott oldalak.

Minden esetben pontos irodalmi hivatkozást kérünk, megjelölve a kezdő és záró oldalszámot (tehát nem 230sq. formában), a kettő között gondolatjellel [-]. Kérjük, az oldalszámot csak abban az esetben egyértelműsítsék p. (pp.) betűkkel, ha az idézett mű jellegéből (katalógus, képkötet) következően egyébként nem volna világos, hogy oldalszámról van szó. Internetes hivatkozások esetén kérjük ellenőrizni, hogy az idézett oldal elérhető-e még, s kérjük a hivatkozás, ill. az ellenőrzés dátumát is feltüntetni.

Kérjük, klasszikus auktorok idézésénél ne alkalmazzanak kiskapitálist. Az auktorok nevét és műveik címét lehet a szakmában bevett rövidítésekkel külön magyarázat nélkül alkalmazni. Tudományos közéletünkben kevésbé ismert folyóiratok, sorozatok, kézikönyvek címét vagy ne rövidítve írják, vagy az irodalomjegyzék (illetve ennek hiányában a cikk) végéhez csatoljanak rövidítésjegyzéket.

Az idegen nyelvű, latin betűs kifejezéseket és idézeteket kérjük dőlt betűvel szedni, a görög, héber, kopt és szír idézeteket a megfelelő betűvel (más nyelvű szövegeket is szívesen látunk eredeti írásmóddal). Kérjük, hogy ne külön görög, héber stb. betűkészletet használjanak, hanem unicode betűket (ha egyes ékezetes betűket az alapbetűtípussal nem tudnak létrehozni, Palatino Linotype betűt ajánlunk)! Dőlt betűs idézet elején és végén nem szükséges idézőjelet használni. Ha az idézet zárójelen belül szerepel, a zárójel is legyen dőlt.

A görög neveket a szerző szándéka szerint tudományos vagy magyaros (az Akadémiai Helyesírásnak megfelelő) átírásban, egy cikken belül következetesen kérjük. Kérjük, görög neveket – latin auktor idézését kivéve – ne írjanak át latinosan (pl. Achilles, Homerus).

Képek esetén a képaláírásokat a szöveg legvégén beszámozva kérjük megadni. A képeket ne ágyazzák be a dokumentumba, hanem külön képfájlban, a lehető legna-

gyobb méretben és felbontásban (min. 1000x1000 pixel) küldjék, és a szövegben jelöljék meg, hová szerkesszük be azokat.

A tanulmányokhoz kérünk kb. 10–15 soros angol, német, francia, olasz vagy latin nyelvű rezümét a cikkkel közös fájlban, a szöveg végén. Kérjük, hogy szerzőink nevük mellett adják meg a következő információkat: születési év; tudományos fokozat; a tudományág, melynek művelőjeként a „Számunk szerzői” rovatban szeretnék magukat azonosítani; oktatási-kutatási hely. Recenziók esetében a recenzeált mű minden könyvészeti adatát kérjük a cikk címében, ill. alcímében megadni.

A korrektúrát a Word *Eszközők* menüjének *Változások követése* gombja alatt a *Módosítások elfogadása vagy elvetése* lehetőségnél, az *Elfogadja*, ill. *Elveti* gombokkal az adott helyen jelezve kérjük vissza.

Guidelines for Our Authors

Authors should submit Word or rich-text files (written in a recent version of MSWord) to the email address <orpheusnoster@googlegroups.com>. Articles and essays should not normally exceed 40 000 characters (including spaces, notes, and bibliography), however The Editorial Board welcomes much shorter manuscripts, too. Book reviews should be between 5 000 and 10 000 characters in length.

The following general rules should be followed: text alignment is left and right justified (centered text); non-indented paragraphs; use as little formatting as possible, and italics where appropriate; do not add extra space between paragraphs; if using special fonts and characters, font file(s) and a copy of the manuscript in PDF format should be sent to the given email address. Main text: Times New Roman 12-point type; line spacing is 1.5. Footnotes: Times New Roman 10-point type; should not be separated by a full blank line; line spacing is single.

Use footnotes, not endnotes (i. e. eliminate from the main text unnecessary bibliographical data or parenthetical references to sources). Give complete bibliographical information the first time a work is referenced (opening and closing pages of an article, then the specific pages referred to, using the bare number only, no “p.” or “pp.”) and also give an individual footnote for each detail to be documented. Subsequent citations should use a short reference; decide on a standard or clear abbreviation for use after the first occurrence, but avoid complicated or ugly acronyms. The title of an article in journal or collection should be in single quotation marks. The title of a journal or book (including collections) should be in italics.

Cross-references should be avoided. References should not be necessarily gathered into a bibliography at the end of the manuscript. In that case the author’s name and the year of publication should be given in the subsequent mentions (in footnotes only).

Manuscript references include the location of documents, description and folio. Online references should include URL and followed by the date accessed in square brackets.

Quotations should be given within single quotes (use double quotes only inside single quotes). Longer ones of more than three lines should be indented as a separate paragraph without quotes. Foreign-language texts in Roman type should be in italics. For non-Roman texts (Greek, Hebrew, Coptic, Syrian, etc.) use Unicode fonts.

Figures (tables, illustrations, photos and other artworks) should not be embedded in the text, but submitted separately in JP(E)G or TIF format; properly cropped line drawings should have a resolution of at least 600 dots per inch, greyscale and colour of at least 300 dots per inch at their final size. Colour figures should be supplied in CMYK (not RGB) colours.

Put placeholders into the text to show where the image should appear. Type these placeholders on their own line, flush left, and bracketed (e.g., [Table 1]). Figure captions (with source information) should be numbered, for easy reference, and listed at the end of the document.

The manuscript should be followed by an abstract of 15 lines maximum (i.e. in the same document) in one of the following languages: English, German, French, Italian, or Latin, and accompanied by the Author's name, year of birth, academic degree, current or preferred discipline, and place of employment/research. In the case of book reviews the title should be followed by full bibliographic information.

Proofs will be sent via email to the Authors for checking. Changes to the text should be made by enabling Word's change-tracking mode (under the 'Review' tab), and by accepting or rejecting the Editor's modifications. Corrections should be returned to the Editorial email address.

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

BÁNKI ÉVA: „Elevenünkbe vág ez a múltba merülés” – A társadalomleírás esztétikuma: Gilberto Freyre, a szociográfus

HORVÁTH EMŐKE: A Karib-térség fogalmának értelmezési kísérletei

IZASKUN ÁLVAREZ CUARTERO: Yucatán: raza y control social

VASSÁNYI MIKLÓS (ford.): Bernardino de Sahagún OFM: *Az új-spanyolországi dolgok általános története* (1577; részletek)